

Archeologisch onderzoek Scharloo te Brielle

Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 331

Archeologisch onderzoek Scharloo te Brielle

Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 331

Definitief

ISSN 1573-5710

Opdrachtgever:
Rabo Vastgoed b.v.

Grontmij Nederland bv
Houten, 21 december 2006

Verantwoording

Titel : Archeologisch onderzoek Scharloo te Brielle
Bureauonderzoek
Grontmij Archeologische Rapporten 331

Projectnummer : 212846

Referentienummer : GAR331/EN

Revisie : D1

Datum : 21 december 2006

Auteur(s) : de heer. drs. E. Norde en mevrouw L. de Haan M.A.

E-mail adres : eric.norde@grontmij.nl

Gecontroleerd door : de heer. drs. J. van der Roest

Paraaf gecontroleerd :

Goedgekeurd door : de heer ir. P.B.J.M. Oude Boerrigter

Paraaf goedgekeurd :

Contact : De Molen 48
3994 DB Houten
Postbus 119
3990 DC Houten
T +31 30 634 47 00
F +31 30 637 94 15
E midwest@grontmij.nl

Administratieve gegevens

Datum opdracht : 11-07-2006

Datum concept : 28-08-2006

Datum definitief : 21-12-2006

Opdrachtgever : Rabo Vastgoed b.v.

Uitvoerder : Grontmij Nederland bv
dhr. drs. E. Norde en mevr. L. de Haan M.A.

Bevoegd gezag : Gemeente Brielle

**Overkoepelend
bevoegd gezag** : Provincie Zuid-Holland
dhr. drs. R.H.P. Proos
provinciaal-archeoloog

Locatie : provincie : Zuid-Holland
plaats : Brielle
gemeente : Brielle
toponiem : Scharloo 29/29b
RD-coördinaten : NO X: 70.880 / Y: 435.355
ZO X: 70.895 / Y: 435.340
ZW X: 70.875 / Y: 435.320
NW X: 70.855 / Y: 435.330
kaartblad : 37 D Brielle en
37 C Hellevoetsluis
afm. plangebied : circa 0,5 ha

Archis II : CIS-code : 18377

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	6
1.1	Algemeen.....	6
1.2	Beleidskader.....	6
1.3	Aanleiding en doelstelling.....	7
2	Bureauonderzoek.....	8
2.1	Werkwijze.....	8
2.2	Geologie en bodem.....	8
	Tabel 2.1 Indeling van het Laat Pleistoceen en Holoceen.....	8
2.2.1	Holocene afzettingen.....	9
2.2.2	Bodem.....	9
2.3	Bewoningsgeschiedenis.....	9
2.3.1	Prehistorie.....	9
2.3.2	Romeinse Tijd.....	10
2.3.3	Middeleeuwen.....	11
2.3.4	Nieuwe Tijd.....	12
2.4	Archeologie.....	13
2.4.1	Archis II en AMK.....	13
	Tabel 2.3 Waarnemingen in Archis II.....	13
2.4.2	IKAW, CHS en KICH.....	14
2.4.3	Voorgaand onderzoek.....	14
2.5	Archeologische verwachting.....	15
2.5.1	Prehistorie.....	15
2.5.2	IJzertijd en Romeinse Tijd.....	15
2.5.3	Middeleeuwen.....	15
2.5.4	Nieuwe Tijd.....	16
3	Conclusie en aanbevelingen.....	17
3.1	Conclusie.....	17
3.2	Aanbevelingen.....	17
3.3	Naschrift.....	17
	Literatuur en bronnen.....	18
	Literatuur 18	
	Bronnen 19	
	Verklarende woordenlijst en gebruikte afkortingen.....	20
	Gebruikte afkortingen.....	20
	 Bijlage 1: Plangebied op topografische ondergrond	
	 Bijlage 2: Geologische en bodemkundige opbouw	
	 Bijlage 3: Historische kaart Brielle 1555	

- Bijlage 4: Historische kaart Brielle 1648
- Bijlage 5: Historische kaarten Brielle 1696 en 1743
- Bijlage 6: Situatie 19e eeuw, huidige situatie en toekomstige situatie
- Bijlage 7: Archeologische Basiskaart
- Bijlage 8: Cultuurhistorische Hoofdstructuur

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Rabo Vastgoed b.v. is voornemens op de locatie Scharloo 29/29b te Brielle zeven eengezinswoningen te realiseren. Het plangebied beslaat een circa 0,5 ha groot terrein tussen het Zuidspui en de vestingwal (zie bijlage 1 voor de ligging van het plangebied). Aangezien deze ontwikkeling niet past binnen het betreffende bestemmingsplan, dient een artikel 19 (lid 2) WRO procedure te worden doorlopen. In dit kader dient een ruimtelijke onderbouwing te worden opgesteld waarvoor een aantal onderzoeken dient te worden uitgevoerd. Ook het archeologische aspect wordt in deze onderzoeken meegenomen.

Brielle is gelegen in de gelijknamige gemeente in Voorne-Putten, het westelijke deel van het Maasmondgebied. Het Scharloo ligt in het oude centrum van de kern Brielle. Het centrum van Brielle bestaat uit een oude vestingstad en wordt omringd door de karakteristieke vestingwallen. De beperkte uitbreidingsmogelijkheden binnen de vesting Brielle zorgden er voor dat veel panden op een beperkt grondgebied gebouwd moesten worden. Dit heeft geleid tot een dicht bebouwd stedelijk gebied met smalle straten en steegjes. De percelen zijn over het algemeen smal en diep met woningen direct aan de straat zonder voortuin. De bebouwing is, uitgezonderd enkele grote gebouwen zoals bijvoorbeeld de kerk, het stadhuis en de Oude Wacht, kleinschalig van karakter.

De stedelijke kern is een gemengd gebied van wonen en verschillende maatschappelijke en commerciële activiteiten. De vesting van Brielle is aangewezen als beschermd stadsgezicht. Dit geeft aan dat de stedelijke kern een bijzondere waarde heeft. Vanwege de middeleeuwse oorsprong bevinden zich in de kern veel monumenten. De gebouwen vertonen over het algemeen een grote samenhang in materiaalgebruik en gevelopbouw. Naast de bebouwing is ook de structuur van straten en pleinen cultuurhistorisch waardevol. Het planmatig aangelegde patroon vertegenwoordigt een tijdsgebonden opvatting over stedenbouw.

Economische druk creëert een vraag naar uitbreiding en verandering van gebouwen. Tegelijkertijd vraagt de cultuurhistorische waarde van een stadsgezicht om bescherming. In dit spanningsveld is een evenwicht noodzakelijk tussen enerzijds voldoende mogelijkheden voor particulier initiatief en anderzijds voldoende mogelijkheden om de optelsom van bouwinitiatieven zodanig te sturen dat het (stedelijke) beeld in zijn waarde gelaten wordt (Welstandsnota gemeente Brielle, 18 mei 2004).

1.2 Beleidskader

In aanvulling op het nationale beleid zoals het voor een groot deel is vastgesteld door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) heeft de Provincie haar eigen beleid. Het provinciaal beleid ten aanzien van de archeologische monumentenzorg (AMZ) is vastgelegd in het Cultuurplan 2005-2008. Hierin wordt uitgegaan van het verdrag van Malta, hetgeen onder andere betekent dat de ruimtelijke aspecten van de archeologische monumentenzorg zijn ingebed in de Wet Ruimtelijke Ordening (WRO). De archeologisch waardevolle gebieden moeten worden beschermd. Bestemmingsplannen dienen ter bescherming en beheer van archeologische waarden volgens de Archeologische Monumentenkaart en/of de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van Zuid-Holland, een juridische regeling te bevatten die in voldoende mate bescherming biedt tegen werkzaamheden die zouden kunnen leiden tot

verstoring van het bodemarchief. In gebieden die in de CHS zijn aangemerkt als gebieden met een zeer grote tot redelijke kans op archeologische sporen dient bij het voorbereiden van verstorende plannen verplicht verkennend archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden.

Als aanvulling op het provinciale beleid nemen sommige gemeentes het initiatief om een eigen gemeentelijk beleid te vormen op het gebied van archeologie. De gemeente Brielle beschikt echter (nog) niet over een dergelijk beleid.

1.3 Aanleiding en doelstelling

Aanleiding voor het onderzoek vormt het voornemen om binnen het plangebied 7 nieuwbouwwoningen te realiseren. De met deze bouw gepaard gaande grondwerkzaamheden kunnen een directe bedreiging vormen voor eventueel in de grond aanwezige archeologische waarden.

Er zal echter niet ondergronds worden gebouwd, waardoor de diepte van de geplande verstoringen relatief gering is. Voorafgaand aan de bouw zal de bestaande bebouwing worden gesloopt. De diepte van de funderingen van de bestaande bebouwing is onbekend.

Doel van het bureauonderzoek is het in kaart brengen van de specifieke archeologische verwachting in het plangebied. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt een advies gegeven met betrekking tot de noodzaak van eventueel archeologisch vervolgonderzoek en zo dit het geval is, uit welke stappen dit zou kunnen bestaan.

Een advies kan bestaan uit:

- geen vervolgonderzoek noodzakelijk
- vervolgonderzoek noodzakelijk
- bescherming van archeologische waarden of planaanpassing
- opgraven van archeologische waarden

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Bij het bureauonderzoek is gekeken naar voor het plangebied relevante gegevens met betrekking tot de archeologie. Tijdens het bureauonderzoek zijn de volgende werkzaamheden verricht:

- het bestuderen van de bodemkaart en van geologische, topografische en historische kaarten;
- het inventariseren van het gegevens in het archeologisch informatie systeem Archis II: de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);
- het inventariseren van archeologische gegevens in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland;
- het raadplegen van de Kennis Informatiestructuur Cultuurhistorie (KICH);
- het raadplegen van informatie in het streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg;
- het raadplegen van overige relevante literatuur.

Omdat het plangebied gelegen is binnen een historische stadskern, is de werkwijze anders dan wanneer dit zich zou bevinden in het buitengebied. In deze situatie is de geologische ondergrond minder van belang. Landschappelijke factoren hebben een zeer beperkte rol gespeeld bij het bepalen van de archeologische verwachting. De paragraaf geologie en bodem is dan ook minder uitgebreid behandeld dan het geval zou zijn indien het plangebied in het buitengebied gelegen zou zijn. De nadruk ligt op de bestudering van historische kaarten en bekende archeologische waarden om inzicht te krijgen in de te verwachten archeologische waarden.

2.2 Geologie en bodem

Het landschap is in het verleden altijd bepalend geweest voor de bewoningsmogelijkheden van de mens. Het is dan ook van belang inzicht te krijgen in de aard van het landschap, zodat een voorspelling kan worden gedaan van mogelijke bewoningsplaatsen. Echter door de vele ophogingspakketten die in de Middeleeuwen in de stad Brielle zijn aangebracht, worden de bewoningslagen van vóór de Middeleeuwen hoogstwaarschijnlijk niet verstoord door de geplande werkzaamheden vanwege de geringe diepte van de verstoring. Toch zijn hieronder de geologische en bodemkundige ontwikkelingen kort beschreven om ook een beeld te krijgen van de verwachte archeologische waarden.

De pleistocene afzettingen zijn op grote diepte gelegen en zijn niet van belang geweest voor de ontwikkeling van Brielle. De beschrijving van de geologie begint dan ook in het Holoceen.

Tabel 2.1 Indeling van het Laat Pleistoceen en Holoceen

geologisch tijdvak	chronostratigrafie	datering in jaren v.Chr.
Laat-Holoceen	Subatlanticum	1.100 – heden
Midden-Holoceen	Subboreaal	3.800 – 1.100
	Atlanticum	7.000 – 3.800
Vroeg-Holoceen	Boreaal	8.000 – 7.000
	Preboreaal	9.000 – 8.000
Pleistoceen	Laat-Weichselien	20.000 – 9.000

2.2.1 Holocene afzettingen

Sinds het eind van het Pleistoceen stijgt de zeespiegel. Wanneer de zeespiegel steeg was er sprake van een transgressiefase en wanneer de zeespiegel minder snel steeg was er sprake van een regressiefase¹. Tijdens perioden waarin een stijging van de zeespiegel plaatsvond, drong de zee via de riviermonden het land binnen. Er ontstonden geulensystemen die een sterk erosief karakter hadden. In de geulen werden geulafzettingen afgezet en buiten de geulen werden dekafzettingen afgezet. Dergelijke actieve perioden werden afgewisseld door periodes waarin de zeespiegel minder snel steeg. In deze fasen was veenontwikkeling mogelijk. Door deze opeenvolging van afzettingen ontstond een sterke gelaagdheid in de bodem.

Op de Geologische Kaart vallen alle afzettingen rond Brielle onder de mariene afzettingen². De ondergrond ten zuiden van Brielle, in de omgeving van het plangebied, bestaat uit zeeafzettingen (geulafzettingen) op Hollandveen op oudere zee afzettingen (kaarteenheden A2.3b en A0.3b).. De zeeafzettingen vallen onder de formatie van Naaldwijk, het veen behoort tot de formatie van Nieuwkoop.

Binnen de Formatie van Naaldwijk worden vier laagpakketten onderscheiden. Het laagpakket rond Brielle valt onder het Laagpakket van Walcheren gezien de stratigrafische positie van dit laagpakket boven het Hollandveen Laagpakket (Formatie van Nieuwkoop). Het Laagpakket van Walcheren bestaat uit zeer fijn tot matig fijn, kalkrijk en schelphoudend zand en schelphoudende siltige of zandige klei. Onder in de geulafzettingen komen soms schelpenlagen voor.

Het geulencomplex ten oosten van Brielle is ontstaan gedurende de Late Middeleeuwen, de afzettingen zijn gesedimenteerd na 1200 n.Chr.³. De afzettingen daar bestaan uit geulafzettingen op oudere afzettingen.

2.2.2 Bodem

Op de Bodemkaart is de ondergrond ter plekke van het plangebied niet gekarteerd wegens de aanwezigheid van bebouwing (bijlage 3)⁴. De bodems ten oosten en westen van Brielle vallen onder de kalkrijke poldervaaggrond, welke bestaat uit lichte zavel (kaarteenheid Mn15A). Bij deze gronden begint tussen 80 en 120 cm diepte kalkrijk zeer fijn en matig fijn zand⁵. Poldervaaggronden behoren tot de zeekleigronden. Kenmerkend voor deze gronden is de kalkloze zware klei op veen in de ondergrond. Een kenmerk is de aanwezigheid van roest en of grijze vlekken ondieper dan 50 cm beginnend⁶. Het veen van de jonge zeekleipolders ten oosten van Brielle zit op een diepte van meer dan 120 cm -mv. De jonge zeekleipolders ten westen van Brielle bezitten plaatselijk oudere klei of veen op minder dan 120 cm diepte⁷.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Prehistorie

Het landschap van dit gebied bestond uit zandplaten, slikken en gorzen met daartussen rivieren en kreken. De bewoningsmogelijkheden waren afhankelijk van de mate van de invloed van zee en de aanwezigheid van hogere terreinen in het landschap zoals veenkopjes en veenruggetjes, kreekruigen van de kwelders, oeverwallen van zoetwatergetijdenkreken in de veengebieden langs de riviermondingen en de donken. De rivieren die hun loop verlegden, de kreken die zich continue verplaatsten en de overstromingen, zorgden ervoor dat de bewoners zich telkens moesten verplaatsen.

¹ Geologische Kaart Blad 37 Rotterdam West (bijschrift).

² Geologische Kaart Blad 37 Rotterdam West; zie bijlage 2.

³ Vos 1984, 18.

⁴ Bodemkaart van Nederland Blad 37 West Rotterdam.

⁵ Vos 1984, 79.

⁶ Vos 1984, 65.

⁷ Vos 1984, 31.

De oudste bekende bewoningssporen op Voorne-Putten zijn gevonden op de oeverwallen van een getijdengeul bij Hekelingen.⁸ Ze dateren uit het Laat Neolithicum en de Vroege Bronstijd. Deze vroegste bewoners hadden toen nog geen vaste verblijfplaats. De plek waar een eenvoudig bestaan was opgebouwd, werd verlaten op het moment dat het landschap niet meer bewoonbaar was of als voedselbronnen uitgeput waren. Bewoningssporen uit het Mesolithicum zijn op Voorne-Putten niet bekend, maar zijn bijvoorbeeld wel aangetroffen op de Rotterdamse Maasvlakte⁹. Het betreffen jacht- en viswerktuigen die door jagers en verzamelaars werden gebruikt. In de Bronstijd wordt op Voorne-Putten gewoond op de oeverwallen van een zoetwatergetijdengeul (de Bernisse)¹⁰.

Aan het begin van de IJzertijd komt de veengroei, die in het Neolithicum al begonnen is, tijdelijk tot stilstand¹¹. Het gebied raakt daarop bewoont. Deze woonplaatsen concentreren zich met name in de oostelijke helft van het eiland rond de Bernisse. Sporen van bewoning rond Brielle beperken zich tot één plek. Het betreft een nederzettingsterrein uit de Midden-IJzertijd welke is aangetroffen ten oosten van Brielle in de Polder Nieuwland.¹² De nederzettingen uit de Midden-IJzertijd raken daarna geheel of gedeeltelijk weer overgroeid met veen. Het vondstmateriaal uit de nederzetting in de Polder Nieuwland is afkomstig uit veen en wordt waarschijnlijk ook afgedekt door veen. Door overstromingen wordt het veen vervolgens bedekt door een laag klei, zavel en zand. Nederzettingen op deze kleilaag dateren uit de Late IJzertijd. Tijdens de Late IJzertijd loopt de bevolkingsdichtheid drastisch terug als gevolg van de toenemende invloed van de zee¹³.

Tabel 2.5 *Overzicht van archeologische perioden*¹⁴

periode	datering	
Nieuwe Tijd	1500	- heden
Late Middeleeuwen	1050	- 1500 n.Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	- 1050 n.Chr.
Romeinse Tijd	12 v.Chr.	- 450 n.Chr.
IJzertijd	800 v.Chr.	- 12 v.Chr.
Bronstijd	1.900 v.Chr.	- 800 v.Chr.
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5.325 v.Chr.	- 1.900 v.Chr.
Mesolithicum (Midden Steentijd)	9.000 v.Chr.	- 4.900 v.Chr.
Laat Paleolithicum (Late Oude Steentijd)		tot 9.000 v.Chr.

2.3.2 Romeinse Tijd

In de Romeinse Tijd vormde de Oude Rijn in West-Nederland de grens van het Romeinse Rijk. Het Maasmondgebied is van betekenis geweest in de Romeinse Tijd als een kruispunt van waterwegen dat voor het internationale handelsverkeer en om militair-strategische redenen van grote waarde was¹⁵. Langs deze grens en langs de kust werden versterkingen aangelegd waardoor het gebied kon worden gecontroleerd. Ook op de zuidoever van de toenmalige Maasmonding wordt een dergelijke versterking vermoed¹⁶. Deze wordt gesitueerd in het Brielse Meer, ten noorden van Oostvoorne, aangezien op deze plek verschillende vondsten uit de Romeinse Tijd zijn gedaan. Daarnaast zijn in de 16^e eeuw bij laag water fundamentresten waargenomen.

⁸ Kok 1995, 13.

⁹ BOORbalans 1988, 17.

¹⁰ BOORbalans 1988, 21.

¹¹ BOORbalans 1988, 23.

¹² BOORbalans 2002, 272-273.

¹³ Vos 1984, 21.

¹⁴ Bij de dateringen worden Lanting & Van der Plicht (1996, 2000 en 2002) gevolgd.

¹⁵ BOORbalans 1992, 85.

¹⁶ Kok 1995, 14.

De gebieden aan beide zijden van het estuarium waren dichtbewoond door een vooral agrarische samenleving¹⁷. Uit de omgeving in en rond Brielle zijn verschillende Romeinse sporen bekend. Ten zuiden van Brielle zijn uit deze tijd nederzettingen aangetroffen die op Hollandveen lagen¹⁸. Waarschijnlijk lag het veenmospakket hier zo hoog dat er geen afzetting van klei kon plaatsvinden. Op deze plekken is men later intensief gaan moereneren ten behoeve van zoutwinning. Bij Brielle liggen nog restanten van het veen wat in de Romeinse Tijd is afgezet met een behoorlijke dikte¹⁹. Echter de spreiding ervan is gering. De relatie tussen stratigrafie en bewoning lijkt te zijn dat sporen uit de IJzertijd en Romeinse Tijd in of op veen zijn gelegen²⁰. Langs geulen zijn er echter ook Romeinse nederzettingen aanwezig die op dekafzettingen zijn gelegen. Tot ongeveer de 3^e eeuw vond bewoning plaats in dit gebied. Daarna ontbreken alle bewoningssporen tot in de Vroege Middeleeuwen²¹.

2.3.3 Middeleeuwen

Pas na de bedijking in de Middeleeuwen werd de bewoning standvast. De perioden van de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd zijn het meest bepalend geweest voor de ontwikkeling van de stad zoals we die nu kennen²².

Tijdens de Middeleeuwen wordt er een begin gemaakt met het inpolderen van grote delen van Voorne-Putten ten behoeve van de landbouwproductie. Er worden kaden en watergangen aangelegd om het water af te kunnen voeren. In de 13^e eeuw is de polder Oosterland tot stand gekomen. Men gaat er van uit dat Brielle ontstaan is in de zuidoosthoek van deze polder, langs de dijk die nu nog in de stad te herkennen is als de Voorstraat en Nobelstraat²³. Een aanwijzing dat hier de vroegste bewoning gezocht moet worden, geeft de ligging van de Brielse haven²⁴. Deze haven lag langs de kade, vanaf de Visstraat zuidwaarts. De haven lag precies ter hoogte van het deel van de dijk, dat in 1545 Nobelstraat werd genoemd. De eerste bewoners hielden zich bezig met handel en scheepvaart en zullen de haven zo dicht mogelijk bij het bewoningscentrum gebouwd hebben. Bij het ontstaan van de stad speelde de aanwezigheid van het hof van de heren van Voorne een belangrijke rol. In de 14e eeuw bezaten zij een groot terrein aan het oosteinde van de Langestraat. Tegenover dit hof lag een bijbehorend terrein dat “Briel” heette.

Wanneer Brielle omstreeks 1306 stadsrechten krijgt, zijn de twee parochies Maarland en Brielle tot één nederzetting vergroeid²⁵. Maarland lag ten noorden van de Langestraat en het oude Briel ten zuiden ervan. De nieuwe naam ‘Den Brylle’ betekent waarschijnlijk lage, drassige omheinde ruimte welke geschikt is voor het laden en lossen van schepen²⁶. De Brielse haven was van groter belang dan de Maerlantse haven. Het was een overslaghaven voor de schepen van en naar Zeeland, Rotterdam en Dordrecht. De Maerlantse haven was gevoeliger voor verzanding dan de Brielse haven omdat de capaciteit van de spui niet afdoende was om deze haven op diepte te houden. De Brielse haven werd door de stroom van de rivier de Goote nog wel op voldoende diepte gehouden. In 1394 wordt er dan ook een grotere spui aangebracht in de Maerlantse haven²⁷.

¹⁷ BOORbalans 1992, 85.

¹⁸ Vos 1984, 21.

¹⁹ BOORbalans 1992, 267.

²⁰ BOORbalans 1992, 267.

²¹ Vos 1984, 22.

²² Bartels 1999, 15.

²³ Guiran 1998, 4.

²⁴ Gallas 1986, 22.

²⁵ BOORbalans 2002, 143.

²⁶ Warning 2006, 3.

²⁷ Gallas 1986, 26.

In 1338 krijgt Brielle het versterkingsrecht²⁸. De eerste aanleg kunnen wallen en vesten zijn geweest, maar het kan ook alleen een waterstaatkundige aangelegenheid zijn geweest. In 1342 blijken de stadsvesten in ieder geval geheel aanwezig te zijn. In 1418 wordt nog gesproken over “houten vesten”, maar in 1437 wordt gesproken van “een stenen bekleding”²⁹.

In de 15^e eeuw verzandde de Goote en slibde de Maasmond dicht³⁰. Brielle was sindsdien niet meer bereikbaar voor grote zeeschepen waardoor Brielle een belangrijke inkomstenbron kwijt raakte. Toch bleef de stad van belang als regionaal centrum. In 1597 werd dan ook besloten door het stadsbestuur om een vaart (de Grote Vaart) te laten graven vanaf de Maas via Brielle naar Hellevoetsluis³¹. Door de aanleg van de Grote Vaart en het Voorns Kanaal werd Brielle weer goed bereikbaar.

2.3.4 Nieuwe Tijd

Op een tekening van Jacob van Deventer uit circa 1555 is te zien dat de vestingwerken 4 poorten en 22 verdedigingswerken telt (bijlage 3). Daar waar aan de oostzijde de tweearmige Goote voor een natuurlijke barrière zorgde was een muur achterwege gelaten. Het plangebied ligt dan nog buiten de stadsmuren, aan de rivier de Goote. Aan de zuidzijde van de stad bevindt zich een sluis in de Goote. Van deze tekening is tevens af te lezen dat op het einde van de watergang die aan de rechterzijde parallel van de gracht loopt, een gebouw is aangegeven. Mogelijk bevindt dit zich binnen de grenzen van het plangebied. Het terrein rond de oostzijde van de stadsgracht heeft een donkergroene kleur en is dus niet in gebruik geweest als grasland of akkerland. Waarschijnlijk was dit gebied erg nat en diende het als hooiland en als bufferzone tijdens overstromingen.

Tijdens de 80-jarige oorlog wordt Brielle in 1572 ingenomen door de Watergeuzen. Brielle wordt een bolwerk, vanwaaruit de Geuzen de vijand in Holland en Zeeland gaan bestrijden. Na de dood van Willem van Oranje, eind 16^e eeuw, wordt de stad bezet door Engelsen. De vesting van Brielle bleef belangrijk met het oog op de verdediging van de Maasmond. De stad wordt naar het oosten uitgelegd waardoor in 1587 het Slagveld en het Scharloo binnen de nieuwe ommuring komen te liggen³². Op een kaart uit 1648 van Johan Blaeu is te zien dat het plangebied is gelegen tussen de Zuidspui en de stadsmuur (bijlage 4). Wat de functie was van deze gronden is niet duidelijk. De aanduidingen ter plekke van het plangebied duiden op een andere functie dan tuin of boomgaard, gezien de aanduidingen niet overeenkomen met die van tuinen en boomgaarden zoals ten noorden hiervan zijn weergegeven. De Goote is opgenomen in de grachten van de vestingwerken.

In 1698 wordt er ter verbetering van de vesting een nieuw plan ontworpen³³. Oude poorten worden afgebroken en elders weer opgebouwd. Rond 1700 ontstaat de huidige stervorm van Brielle (bijlage 5). Het uiterste zuidelijke deel van de oude kern komt hiermee buiten de nieuwe stadsmuren te liggen. Binnen de stadsmuren werden militaire gebouwen opgericht, waaronder provoost, arsenaal, infirmerie, turfschuur en een hoofdwachgebouw.

Binnen de stadsmuren van Brielle is rond 1832 vooral het oostelijke gedeelte bebouwd. In het westen liggen vooral tuinen en akkertjes³⁴. Het plangebied is gedeeltelijk bebouwd. Het betreffende gebouw is waarschijnlijk geen woonhuis vanwege zijn grote omvang. In het midden van de vorige eeuw werden de bastions op de wallen gemoderniseerd. Nadat de Nieuwe Waterweg was gegraven in 1870 werd de Brielse Maas steeds minder als vaarwater gebruikt. De

²⁸ Guiran 1998, 5.

²⁹ Klok Jzn 1999, 8.

³⁰ Warning 2006, 7.

³¹ Klok Jzn 1999, 128.

³² Klok Jzn 1999, 9.

³³ Klok Jzn 1999, 9.

³⁴ Internetsite DeWoonOmgeving.

vesting Brielle had strategisch gezien dan ook weinig betekenis meer. Desalniettemin was er eind 19^e en begin 20^e eeuw sprake van een opmerkelijke groei van handel en nijverheid in Brielle. Deze groei vond voor een belangrijk deel plaats aan het Slagveld, dat tot dan toe vooral een groen karakter had, bestaande uit moestuinen en boomgaarden met hier en daar een zoutkeet en turfschuur³⁵. Aan het Scharloo, ter plaatse van het plangebied, werd in 1896 de stoomzuivelfabriek 'De Eersteling' opgericht. De fabriek beschikte over een ijskelder om de melk te koelen. Het gebouw aan het Scharloo 29 dient nu als bedrijfshal van de Antiekdiscount Brielle.

2.4 Archeologie

2.4.1 Archis II en AMK

In het centrale systeem Archis II staan alle reeds bekende archeologische waarden aangegeven (bijlage 5). In Archis zijn binnen het plangebied geen waarneming bekend. Om een goed beeld te krijgen van de mogelijk aanwezige archeologische waarden binnen het plangebied zijn in onderstaande tabel de waarnemingen opgenomen die zich net als het plangebied binnen de stadsmuren bevinden en die in de directe omgeving van het plangebied liggen.

Tabel 2.3 Waarnemingen in Archis II

Waarnemingsnr	Type vondst	Complex	Datering
26214	steen ('oud keienstraatje')	stad	LME - NT
26216	steen ('oud keienstraatje')	stad	LME - NT
26226	fundering (stenen huis 'De Gulden Pot')	stad	LME - NT
402777	onbekend	havezathe/ridderhofstad	LME - LME
400849	fundering (achterkamer), beerput, aardewerk, papkom en dekschaal, fles, kelk, glazen, fluit, houten waaijer, metalen knoop, metalen deksel, latoenkoper, bolletje zegellak	stad	LME - NT
	waterkelders van IJsselsteen, beerput van IJsselsteen, apothekerspot/zalfpot, vaas, theepot, bord/schotel, Chinees porseleinen koppen/bekers, pijp	stad	NT - NT
26215	steen ('oud keienstraatje')	stad	LME - NT
403921	houtschool steengoed en bot	nederzetting, onbepaald nederzetting, onbepaald	LME - LME LME - NT

LME=Late Middeleeuwen (1250 - 1500), NT=Nieuwe Tijd.

In de directe omgeving van het plangebied zijn geen vondsten gedaan die dateren van vóór de Late Middeleeuwen. De waarnemingen 26214 en 26215 betreffen de vondst van een oud keienstraatje langs de Zuidspui. Het betreft op beide plekken een keienstraatje dat op ca. 1,5 m - mv in een rioolsleuf is aangetroffen. Of een dergelijk straatje ook aan de zuidzijde van het Zuidspui (en dus mogelijk in het plangebied) aanwezig is, is niet bekend.

Op de AMK staan terreinen aangegeven die op grond van verscheidene criteria een bepaalde bescherming genieten van het ministerie van OC&W en de RACM. Op de AMK zijn binnen het plangebied geen monumenten bekend. Binnen de stadsmuren is er één monument aanwezig. Dit betreft het Asylplein. Op dit plein stond een 13e eeuwse kerk welke rond 1800 is gesloopt. Dit monument is niet van belang voor het verdere onderzoek in het plangebied.

³⁵ Vegter 2004, 25.

2.4.2 IKAW, CHS en KICH

Op de IKAW staat aangegeven of een gebied een zeer lage, lage, middelhoge of hoge verwachting heeft op het aantreffen van archeologische waarden. Deze kaart is onder andere gebaseerd op de relatie die er bestaat tussen de bodemsoort en de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen. Een punt van aandacht daarbij is dat de IKAW grotendeels is gebaseerd op kaarten met een schaal van 1:50.000. Op lokaal schaalniveau is de kaart daarom minder betrouwbaar. Daarbij komt dat de IKAW voornamelijk gebaseerd is op de aanwezigheid van nederzettingen en niet op bijvoorbeeld grafvelden of offerplaatsen. Een lage verwachting op het aantreffen van archeologische waarden en resten wil dus niet zeggen dat er geen archeologische waarden of resten aanwezig kunnen zijn. De kans daarop is echter wel kleiner. Op de IKAW staat het plangebied aangegeven als niet gekarteerd gebied (bijlage 7). Stedelijke gebieden zijn over het algemeen op de IKAW niet gekarteerd.

In aanvulling op de landelijke verwachtingskaarten hebben veel provincies eigen verwachtingskaarten vervaardigd. In deze kaarten is veel lokale gebiedskennis opgenomen waardoor ze over het algemeen een hoger detailniveau hebben dan de landelijke kaarten. De provincie Zuid-Holland beschikt over een archeologische waardenkaart waar de archeologische verwachtingswaarden in opgenomen zijn³⁶. De archeologische waardenkaart is, samen met de landschappelijke en stedenbouwkundige waardenkaarten, opgenomen in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS). Deze is ook digitaal beschikbaar. Hieruit is af te lezen dat de provincie Zuid-Holland wat betreft de archeologische verwachting uitgebreider is dan de IKAW. Voor de gehele historische stadskern geldt een zeer grote kans op archeologische sporen. De stadskern is beschermd volgens artikel 35 van de Monumentenwet. Behalve het Asylplein is er nog een ander terrein van hoge archeologische waarde op de CHS te zien. Het betreft een terrein aan de Langestraat waar sporen zijn aangetroffen van de middeleeuwse hofstad Maerlant. De nederzettingkern, het gebied binnen de vesten, wordt stedenbouwkundig gezien zeer hoog gewaardeerd vanwege de intacte structuur en de gave monumentale bebouwing.

In de KICH staan onder andere rijksmonumenten en andere aanvullende cultuurhistorische waarden beschreven. Binnen en rond het plangebied komen de gegevens op de KICH overeen met gegevens op de CHS.

2.4.3 Voorgaand onderzoek

Binnen de stadsmuren van Brielle is een aantal onderzoeken uitgevoerd waarvan de resultaten voor dit onderzoek relevant kunnen zijn (bijlage 7). Drie onderzoeksgebieden zijn gelegen direct aan de binnenzijde van de stadsmuur (nr. 13799, 3677 en 15358). Eén onderzoeksgebied is niet gelegen aan de stadsmuur, maar bevindt zich wel in de omgeving van het plangebied (nr. 14058). De onderzoeksgebieden direct aan de binnenzijde van de stadsmuur zijn gelegen in het noorden, westen en zuiden van de historische kern. De aldaar aangetroffen sporen van vestingswerken hebben dus betrekking op verschillende ontwikkelingsfasen van de vesting. De onderzoekslocatie in het westen is gelegen langs de stadsmuren zoals die er rond 1555 bij lagen (nr. 3677). De onderzoekslocatie in het noorden is gelegen langs de stadsmuren uit de situatie rond 1648 (nr. 13799). Tenslotte is de onderzoekslocatie in het zuiden gelegen aan de stadsmuur zoals die was gesitueerd rond 1696 (nr. 15358).

De meest westelijke onderzoekslocatie is gelegen aan de Langestraat (nr. 3677). De Langestraat is te beschouwen als een dijk³⁷. Uit het gevonden aardewerk is een vroegste datering van de eerste helft van de 13^e eeuw mogelijk. Er zijn funderingen van de oude stadsmuur (van rond of vóór 1555) aangetroffen op de zuidelijke flank van het dijklichaam. Aan de stadszijde van de muurfundering is een groot aantal steunberen aangetroffen die de muur (en mogelijk de tongewelven waarop een weergang heeft gelopen) in balans hielden. De steunberen zijn 1,50 m lang en hebben een onderlinge afstand van 3 à 3,5 m. De bodemopbouw bestaat uit een veenlaag

³⁶ Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Zuid-Holland.

³⁷ Guiran 1998, 7.

(op circa 4 m –NAP), een laag met natuurlijk gevormde afzettingen (op circa 3 m –NAP) en daarbovenop een circa 4-5 m dik ophogingspakket dat waarschijnlijk geheel in de Late Middeleeuwen is opgebracht.

De onderzoekslocatie in het noorden, op de kruising van de Dijkstraat en de Witte de Withstraat, ligt net als het plangebied langs de oude stadsmuren zoals die rond 1648 aanwezig waren (nr. 13799). Het doel van het onderzoek was om de opbouw en mogelijke fasering en datering van de dijk te achterhalen en om te achterhalen wanneer de bebouwing hier van start is gegaan³⁸. Er zijn verschillende sporen en structuren aangetroffen zoals verhogingslagen, een restant van een dijkvoet en houtconstructies. Er zijn echter geen sporen van een oude vestingmuur aangetroffen. De bodemopbouw bestaat op deze plek uit een pakket zandige klei. Hierop ligt een pakket veen van circa 1,40 m dik. De bovenzijde van het veen ligt op meer dan 2,50 m –NAP. Op deze organische laag ligt een circa 0,40 m dikke laag grijze, zandige klei. Hierop liggen verschillende antropogene ophogingslagen. De vondsten die zijn gedaan dateren uit de 14^e, 15^e, 16^e en 17^e eeuw.

In het zuiden van de historische kern, aan de Nobelstraat 89/91, is een onderzoeksgebied aanwezig wat langs de stadsmuren gelegen is zoals deze in 1696 er bij lagen. In de boringen is matig fijn zand aangetroffen vanaf 1 m –mv tot 2 m –mv. De lagen daarboven betreffen ophogingslagen die niet te dateren zijn³⁹. Er is bouwpuin, houtskool, onverbrand bot en fosfaat aangetroffen. Daarnaast is er een fragment aardewerk uit de 15^e eeuw aangetroffen.

Aan de Nobelstraat nr. 7, 9 en 11 heeft een onderzoek plaatsgevonden waarbij archeologische waarnemingen zijn gedaan. Zo is er een 14^e eeuwse achterkamer aangetroffen, twee IJsselstenen waterkelders uit de 18^e of 19^e eeuw en een IJsselstenen beerput waarin 18^e en 19^e eeuws materiaal lag⁴⁰. Verder is er een vuile laag aangetroffen waarin 14^e eeuwse aardewerkfragmenten zijn gevonden.

2.5 Archeologische verwachting

2.5.1 Prehistorie

In principe is er vanaf het Neolithicum bewoning mogelijk geweest op de Oude Zeeklei afzettingen, onder het Hollandveen. Het aantal bekende vindplaatsen uit deze periode is klein. Ook zijn deze op grote diepte gelegen, zodat de kans klein is dat deze worden aangetroffen.

2.5.2 IJzertijd en Romeinse Tijd

Gezien de eerdere vondsten van aardewerk uit de Late IJzertijd en de Romeinse Tijd in de omgeving van Brielle, gelegen in een veraarde top van het Hollandveen, kunnen vondsten uit deze perioden binnen het plangebied niet worden uitgesloten. Gezien de resultaten van voorgaande onderzoeken is het Hollandveen echter op grote diepte gelegen en zal tijdens de voorgenomen bouwwerkzaamheden niet worden bereikt. De kans op het aantreffen van sporen daterend uit deze perioden is derhalve klein.

2.5.3 Middeleeuwen

De kans op het aantreffen van archeologische waarden daterend uit de Vroege Middeleeuwen is, gezien het volledig ontbreken van vondsten in het gebied uit deze periode, klein. Gedurende de Late Middeleeuwen was het plangebied nog buiten de stadsmuren gelegen. De kans op het aantreffen van archeologische waarden daterend uit de Late Middeleeuwen is dan ook klein.

³⁸ Jacobs en Dorst 2005, 12.

³⁹ Warning 2006, 8-9.

⁴⁰ Herweijer en Van Trierum 2005, 9.

2.5.4 Nieuwe Tijd

De kans op het aantreffen van archeologische waarden daterend uit de Nieuwe Tijd is zeer groot. Het plangebied is na de uitbreiding van de stad in 1587 binnen de stadsmuren komen te liggen. Op verschillende historische kaarten is te zien dat het plangebied mogelijk sinds die tijd bebouwd is geweest. De aard van deze bebouwing is echter niet af te leiden van deze kaarten.

3 Conclusie en aanbevelingen

3.1 Conclusie

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat er een grote kans bestaat op het aantreffen van archeologische waarden binnen het plangebied. Volgens de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zuid-Holland heeft de gehele stadskern van Brielle een zeer hoge kans op het aantreffen van archeologische waarden. De stadskern is beschermd volgens artikel 35 van de Monumentenwet. Uit de bestudering van verschillende historische kaarten is gebleken dat het plangebied sinds 1587 binnen de stadsmuren is gelegen en dat er mogelijk sinds 1648 bebouwing heeft gestaan. De aard van deze bebouwing uit de vroegere perioden vóór 1896 is onbekend. Uit onderzoeken in de omgeving van het plangebied is gebleken dat zich in de ondergrond van Brielle waardevolle archeologische waarden bevinden. Het kan hierbij gaan om sporen van bewoning daterend uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Gezien de archeologische verwachting lijkt het noodzakelijk te zijn archeologisch vervolgonderzoek uit te laten voeren.

3.2 Aanbevelingen

Dit vervolgonderzoek kan plaatsvinden in de vorm van het zetten van archeologische boringen of door het trekken van proefsleuven. Omdat het plangebied is gelegen binnen een historische stadskern en de ondergrond waarschijnlijk bestaat uit meerdere historisch ophogingslagen, is booronderzoek over het algemeen minder zinvol. Daarnaast staat aan de hand van historische kaarten al min of meer vast dat er binnen het plangebied bewoning heeft plaatsgevonden. Met behulp van booronderzoek kan worden aangetoond of zich in de ondergrond archeologische waarden bevinden en kan worden vastgesteld of de ondergrond eventueel verstoord is. Een booronderzoek kan echter geen inzicht geven in de aard van de waarden. Het lijkt dan ook beter om binnen het plangebied één of meerdere proefsleuven te graven. Op deze manier kan inzicht worden verkregen of er zich binnen het plangebied archeologische waarden bevinden en kan direct de aard van deze waarden worden vastgesteld. Daarnaast is het verstandig om de sloop van de bestaande bebouwing archeologisch te laten begeleiden. Met name bij het uitbreken van de bestaande funderingen kunnen aanwezige archeologische waarden worden beschadigd. De uitkomsten van deze begeleiding kunnen van invloed zijn bij het bepalen van de ligging van de proefsleuven. Op basis van de resultaten van de begeleiding en de proefsleuven kan daarna in overleg met het bevoegd gezag worden bepaald of er verder onderzoek moet plaatsvinden of in hoeverre bij de bouwwerkzaamheden rekening gehouden moet worden met archeologische waarden en of eventuele vindplaatsen in aanmerking komen voor bescherming.

Het uiteindelijke selectiebesluit wordt genomen door het bevoegd gezag. Er wordt dan ook geadviseerd met betrekking tot de in dit rapport getrokken conclusie en de gedane aanbeveling contact op te nemen met de het bevoegd gezag en met de provinciaal-archeoloog van Zuid-Holland.

3.3 Naschrift

Het opgestelde advies is zonder aanvullende opmerkingen overgenomen door de provincie Zuid-Holland⁴¹.

⁴¹ Provincie Zuid-Holland, brief dd 1 november 2006 met het kenmerk PZH-2006-30955.

Literatuur en bronnen

Literatuur

Bartels, M., 1999. *Steden in Scherven I. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Amersfoort.

Carmiggelt, A.J. Guiran en M.C. van Trierum. 2002. *BOORbalans: bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied. Nr. 5*. Rotterdam.

Döbken, A.B., 1992. *BOORbalans: bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied. Nr. 2*. Rotterdam.

Gallas, J.P., 1986. *De stedenbouwkundige ontwikkeling van Brielle in de middeleeuwen*. Amsterdam.

Guiran, A.J., 1998. *Archeologisch onderzoek van de stadsmuur bij de Langestraat te Brielle. (BOORrapporten 36)*. Rotterdam.

Herweijer, C.J. en M.C. van Trierum, 2005. *Brielle Nobelstraat 7-9-11, Archeologische en bouwhistorische waarnemingen in 2001. (BOORrapporten 232)*. Rotterdam.

Jacobs, E. en M.C. Dorst. 2005. *Brielle Dijkstraat-Witte de Withstraat, Archeologisch onderzoek naar de dijk van polder Oosterland en de daaraan gelegen bebouwing aan de westzijde. (BOORrapporten 256)*. Rotterdam.

Klok Jzn, 1999: *Brielse straatnamen*, Oostvorne.

Kok, R.S., J.M. Moree en W.K. van Zijverden, 1995. *Brielle-Seggelant: een archeologisch vooronderzoek door middel van steekboringen. BOORrapporten 17*. Rotterdam.

Trierum, M.C., A.B. Döbken en A.J. Guiran, 1988. *BOORbalans: bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied. Nr. 1.: Archeologisch onderzoek in het Maasmondgebied 1976-1986*. Rotterdam.

Vegter, H., 2004. Coöperatieve stoomzuivelfabriek 'De Eersteling'. In: *Brielse Mare; mededelingen en historische bijdragen van de vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel*, jrg. 14, nr. 2., pag. 24-32.

Vos, G.A., 1984. *Bodemkaart van Nederland. Toelichting bij kaartblad 37 West Rotterdam*. Arnhem.

Warning, S., 2006. *Plangebied Nobelstraat 89 en 91, gemeente Brielle; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (RAAP-notitie 1491)*. Amsterdam.

Bronnen

Bodemkaart van Nederland, Blad 37 West Rotterdam. Schaal 1:50.000, Stichting voor Bodemkartering, 1984.

Cultuurhistorische waardenkaart provincie Zuid-Holland, augustus 2006 (www.chs.zuid-holland.nl)

DeWoonomgeving, internetsite, augustus 2006 (www.dewoonomgeving.nl)

Geologische kaart van Nederland, Blad 37 Rotterdam West. Schaal 1:50.000, Rijks Geologische Dienst, Haarlem, 1979.

KICH - Kennisinstructuur Cultuurhistorie; internetsite, augustus 2006 (www.kich.nl).

Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg. Bezoekadres; De Rik 22, 3232 LA Brielle. Postadres; Postbus 97, 3230 AB, Brielle (www.streekarchiefvpr.nl).

Topografische kaart van Nederland, Blad 37 C Hellevoetsluis. Schaal 1:25.000. Dienst voor het Kadaster en de openbare registers, Apeldoorn 2004.

Topografische kaart van Nederland, Blad 37 D Brielle. Schaal 1:25.000. Dienst voor het Kadaster en de openbare registers, Apeldoorn 2004.

Verklarende woordenlijst en gebruikte afkortingen

Archis	het geautomatiseerde archeologisch informatiesysteem voor Nederland. Dit bestaat uit een databank waarin allerlei gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen, daterend van de Prehistorie tot de Nieuwe Tijd.
IKAW	de zogenaamde archeologische verwachtingskaart. Deze geeft een gebiedsindeling in drie categorieën weer op basis van de verwachting van archeologische vondsten (gebieden met een lage, midden, dan wel hoge archeologische verwachting). De kaart is voornamelijk gebaseerd op het bodemtype.
AMK	digitaal bestand van alle bekende behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland dat door de ROB in samenwerking met de desbetreffende provincie is opgesteld. Op de kaart staan terreinen met archeologische status aangegeven. De kaart baseert zich op gegevens uit ARCHIS. Statustoekenning vindt plaats nadat het terrein is getoetst aan een aantal door de ROB gehanteerde criteria (kwaliteit, zeldzaamheid en contextwaarde).
Donken	overblijfselen van rivierduinen die ontstonden in het Weichselien uit verstoven zand van drooggevalen rivierbeddingen. Door de zandige ondergrond en de hoge ligging waren donken geschikt voor vroege bewoning.
Moernerren	het afgraven van een zouthoudende laag voor zoutwinning. In Zeeland is dat meestal de veenlaag die onder de jonge zeeklei ligt. Door verbranding van het gedroogde veen blijft zout over.
Spui	spuien betekent het afvoeren van (overtollig) water. Straten en watergangen zijn naar deze functie vernoemd. Zo is Het Spui een water in Zuid-Holland dat de verbinding vormt tussen de Oude Maas en het Haringvliet en de scheiding vormt tussen de voormalige eilanden Putten en de Hoeksche Waard.
Prehistorie	dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven.

Gebruikte afkortingen

AMK	Archeologische Monumentenkaart
Archis	Archeologisch informatiesysteem (Archis II)
v.Chr.	(jaren) voor Christus
n.Chr.	(jaren) na Christus
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
mv	maaiveld
NAP	Nieuw Amsterdams Peil
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten

Bijlage 1

Plangebied op topografische ondergrond

Bijlage 1

Plangebied op topografische ondergrond

Bron: Topografische Kaart van Nederland, bladen 37 C Hellevoetsluis en 37 D Brielle, schaal 1:25.000. Dienst voor het Kadaster en de openbare registers, Apeldoorn 2004.

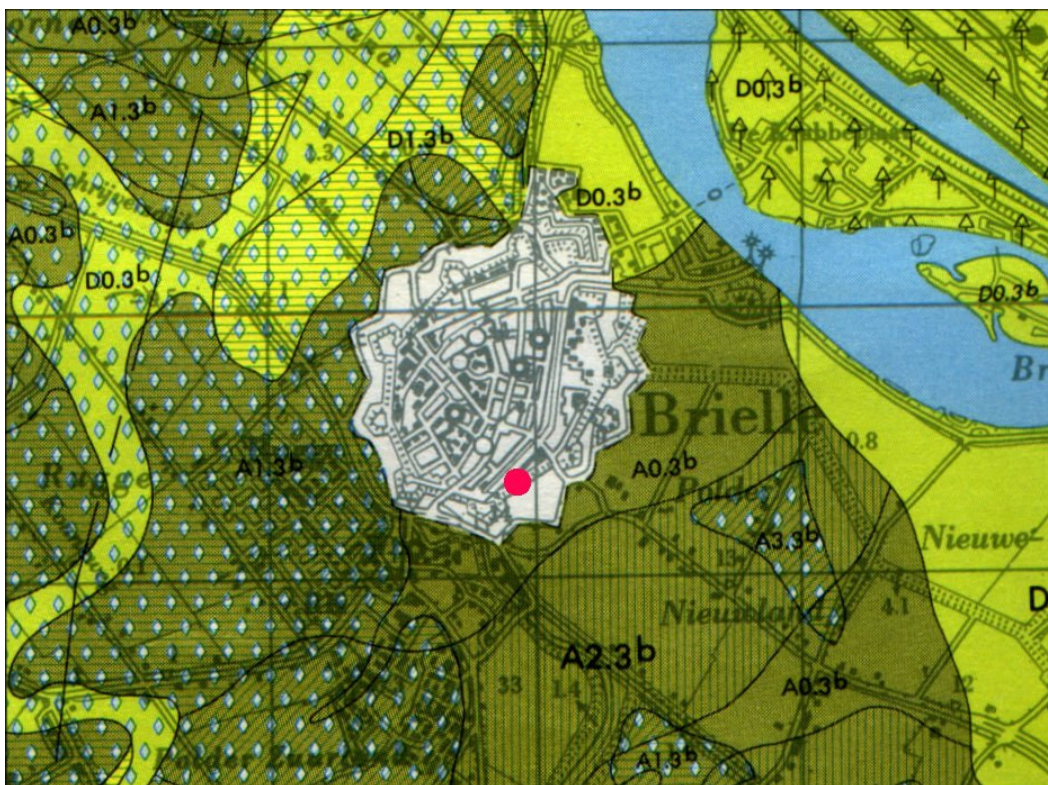
Het plangebied is met rood aangegeven.

Bijlage 2

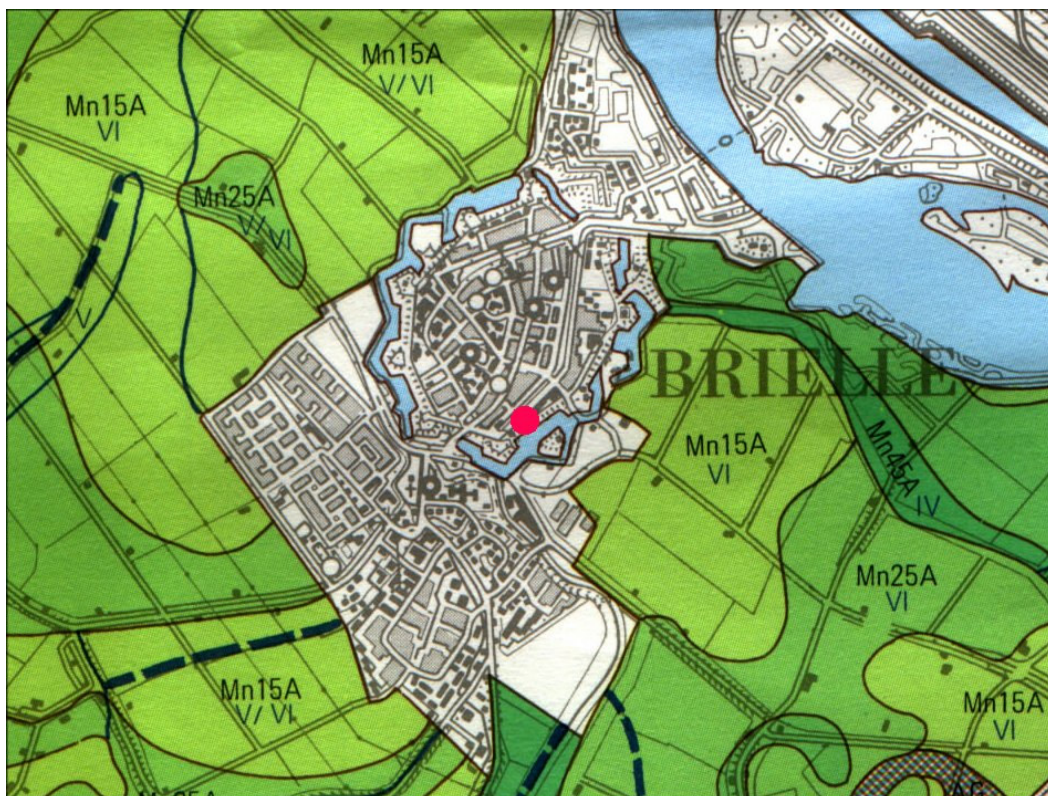
Geologische en bodemkundige opbouw

Bijlage 2

Geologische en bodemkundige opbouw

Bron: Geologische kaart van Nederland, Blad 37 Rotterdam West. Schaal 1:50.000, Rijks Geologische Dienst, Haarlem, 1979.

Bron: Bodemkaart van Nederland, Blad 37 West Rotterdam. Schaal 1:50.000, Stichting voor Bodemkartering, 1984.

Bijlage 3

Historische kaart Brielle 1555

Bijlage 3

Historische kaart Brielle 1555

Tekening plattegrond vesting Brielle van Jacob van Deventer, circa 1555.

Bron: streekarchief Voorne-Putten Rozenburg

Bijlage 4

Historische kaart Brielle 1648

Bijlage 4

Historische kaart Brielle 1648

Tekening plattegrond Brielle vesting uit het z.g. Stedenboek van Johan Blaeu, circa 1648.
Bron: Streekarchief Voorne-Putten Rozenburg.

Bijlage 5

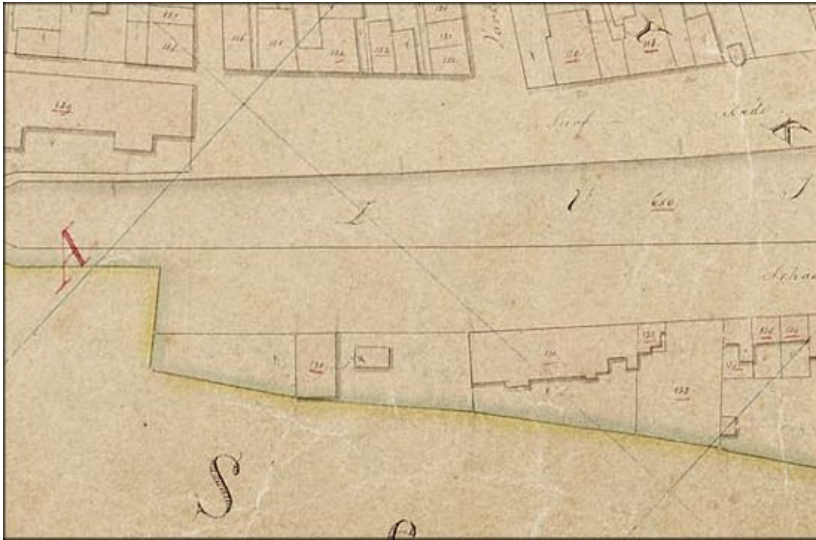
Historische kaarten Brielle 1696 en 1743

Bijlage 6

Situatie 19e eeuw, huidige situatie en toekomstige
situatie

Bijlage 6

Situatie 19e eeuw, huidige situatie en toekomstige situatie

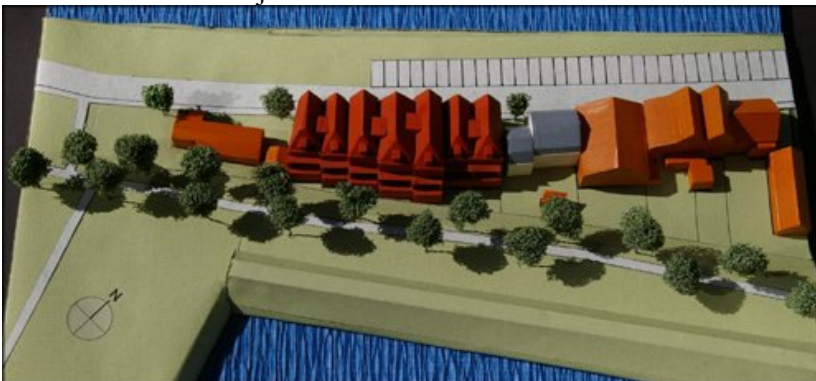
Minuutplan Brielle 1832.

Bron: www.dewoonomgeving.nl

De huidige situatie; de stoomzuivelfabriek staat links op de foto (drie enigszins gelijke gevels)

Bron: Foto Grontmij

Maquette van de toekomstige situatie

Bron: Foto Grontmij

Bijlage 7

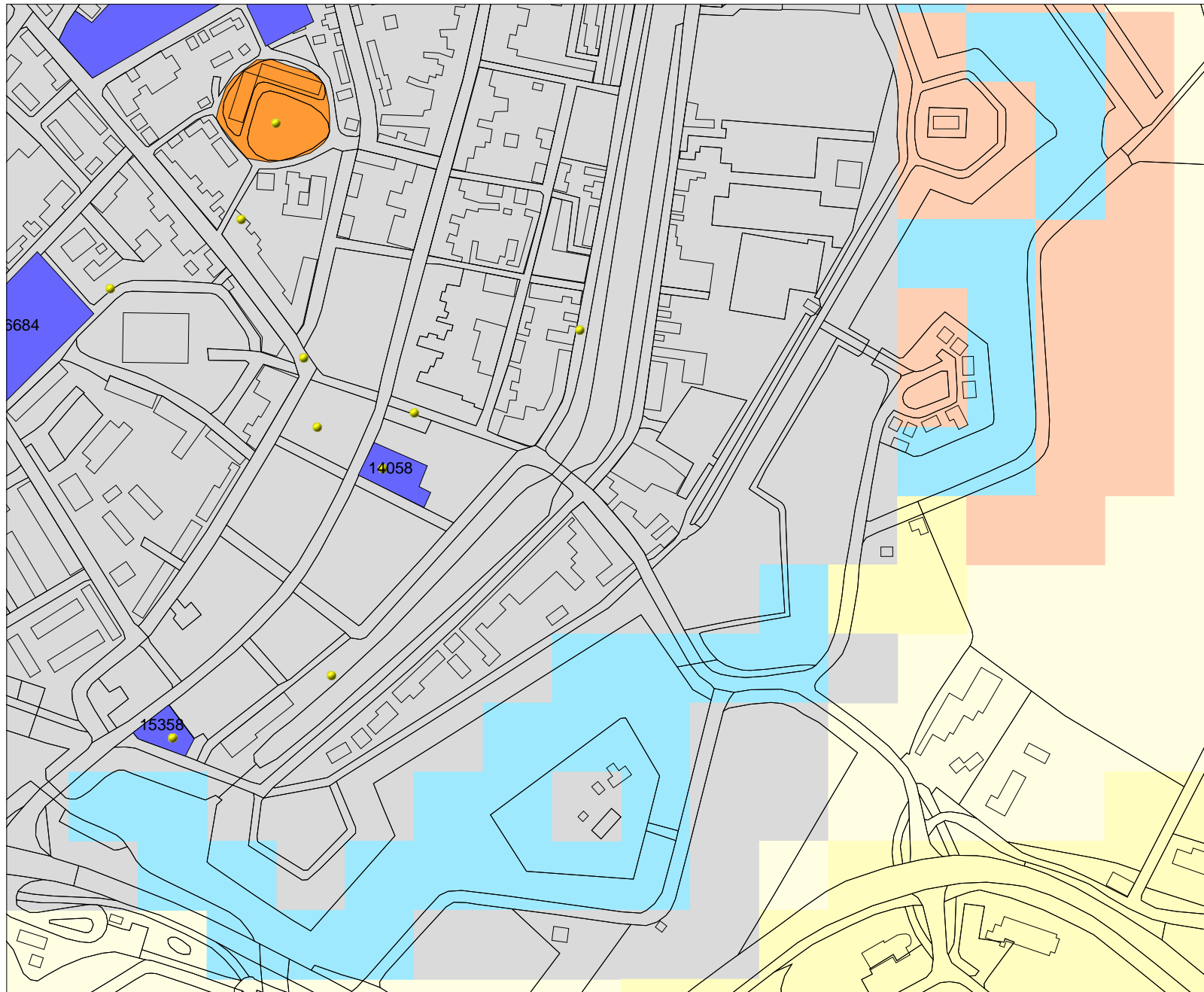
Archeologische Basiskaart

Archeologisch onderzoek Brielle

Archeologische basiskaart (ABK)

04-07-2006

E. Norde - Grontmij Nederland bv

Legenda

- WAARNEMINGEN
 - ONDERZOEKSMELDINGEN
 - HUIZEN
 - TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
- archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
- zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

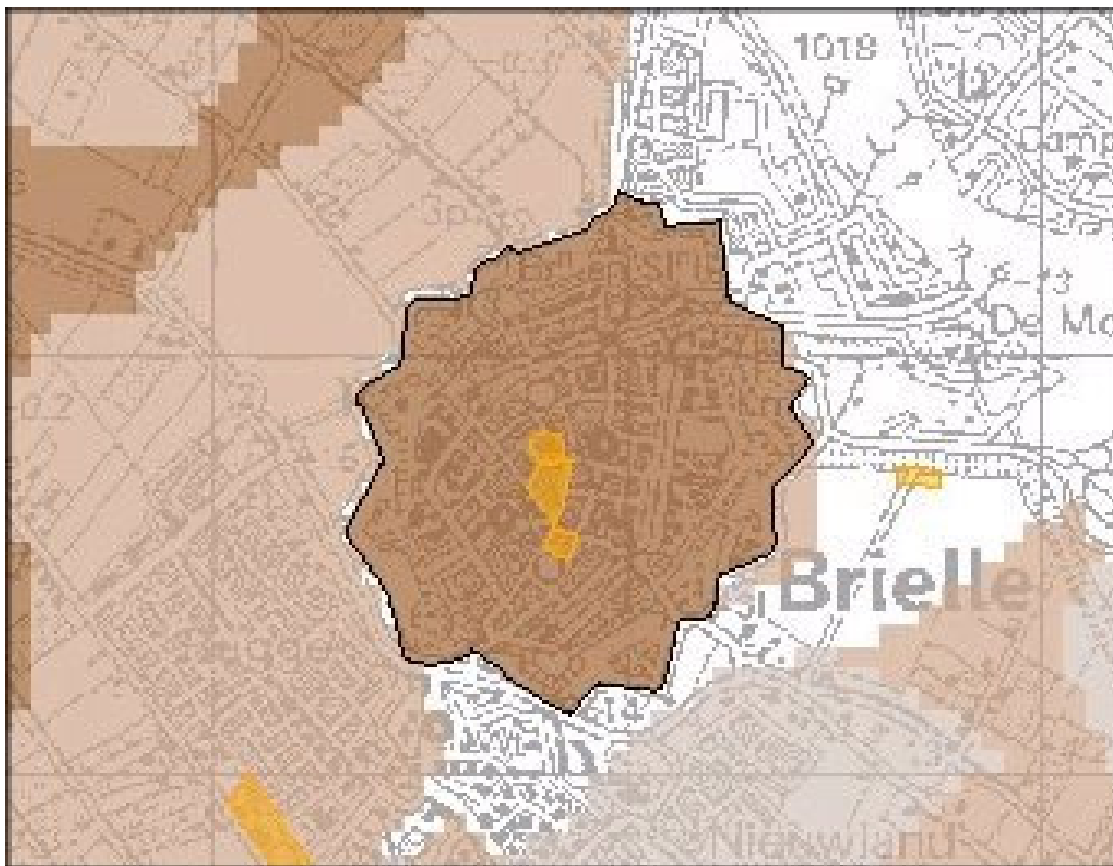
ROB
ArchisII

Bijlage 8

Cultuurhistorische Hoofdstructuur

Bijlage 8

Cultuurhistorische Hoofdstructuur

Een uitsnede van het kaartblad “Archeologische waarden” van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de Provincie Zuid-Holland.

Bron: www.chs.zuid-holland.nl

www.grontmij.nl